

Folklorne inačice oboe

Stapić, Višnja

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Academy of Music / Sveučilište u Zagrebu, Muzička akademija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:116:720258>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-10**

Repository / Repozitorij:

[Academy of Music University of Zagreb Digital Repository - DRMA](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VII. ODSJEK

VIŠNJA STAPIĆ

FOLKLORNE INAČICE OBOE

DIPLOMSKI RAD

ZAGREB, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU MUZIČKA AKADEMIJA

VII. ODSJEK

FOLKLORNE INAČICE OBOE

DIPLOMSKI RAD

Mentor: dr. sc. Mojca Piškor, doc.

Student: Višnja Stapić

Akademska godina 2022/2023.

ZAGREB, 2023.

DIPLOMSKI RAD ODOBRILO MENTOR

dr. sc. Mojca Piškor, doc.

Potpis

U Zagrebu, 2023.

Diplomski rad obranjen _____, ocjenom _____

POVJERENSTVO:

1. red. prof. art. Saša Nestorović
2. red. prof. art. Marina Novak
3. dr. sc. Mojca Piškor, doc.

OPASKA:

PAPIRNATA KOPIJA RADA DOSTAVLJENA JE ZA POHRANU KNJIŽNICI MUZIČKE
AKADEMIJE

Sadržaj

Sažetak	1
Abstract.....	1
Uvod.....	2
1. Oboa danas	3
1.1 Pisak	4
2. Duduk.....	6
2.1 Pisak i tehnika sviranja	8
3. Hichiriki	10
3.1 Pisak i tehnika sviranja	12
4. Sopila (roženica).....	15
4.1 Pisak i sopile u praksi	17
5. Zaključak.....	20
Literatura	21
Tonski zapisi	22
Slikovni izvori	22

Sažetak

Glazba je u životu prisutna u gotovo svakoj prilici, od tragičnih posljednjih ispraćaja, pa sve do veselih slavlja. U različitim prigodama korišteni su različiti instrumenti, no u glazbi mnogih kultura svoje je mjesto našao specifičan, prodoran zvuk oboe.

Oboa ima bogatu povijest, a u istoj se obitelji instrumenata nalaze i mnoge folklorne varijante. Razlikuju se bojom tona, tehnikom sviranja, ponekad čak i po kulturološkim obilježjima, no sve ih povezuju dvostruki jezičak i konična (stožasta) cijev.

Ovaj rad zamišljen je kao detaljniji pregled sljedeća tri instrumenta: armenskog duduka, hrvatskih (istarskih) sopila, i japanskog hichirikija.

Ključne riječi: duduk, sopile, hichiriki

Abstract

Music is present in everyday life in almost any occasion, from tragic funerals, to joyful celebrations. Different instruments are used in different occasions, but the oboe with its specific, piercing tone, has found its way into the music of many cultures.

The oboe itself has a very rich history, and in the same family of instruments, there are many folklore variants. They differ by tone, playing technique, and sometimes even by cultural characteristics, but are all connected through double reed and conical bore.

This paper is meant to be a detailed insight into these three instruments: the Armenian duduk, the Croatian (Istrian) sopile, and the Japanese hichiriki.

Keywords: duduk, sopile, hichiriki

Uvod

Nije precizno definirano kada su točno instrumenti s dvostrukim jezičkom ušli u uporabu, no poznato je da su već u antičkoj Grčkoj aulosi imali dvostruki jezičak, odnosno pisak¹. Osim njih, tu su zurle, gajde, i mnoge druge varijante. Ti su instrumenti umjesto mehanike imali rupice (najčešće šest), a piskovi su bili napravljeni od raznovrsnih materijala, ne samo od trske i bambusa, nego čak i od palminog lišća. S obzirom na veliku raznolikost instrumenata u obitelji oboe, zanimljivo je kako su mnogi narodi na drugačije načine dolazili do sličnih zvukovnih ideja. Prodorani i izražajni zvuk takvih instrumenata primjenjiv je gotovo na sva stilska razdoblja, od renesanse do suvremene glazbe. U zapadnjačkom poimanju, vizija tog zvuka standardizirana je u današnjoj oboi, što ukazuje na čvrstu vezu folkloru i tradicionalnog s modernim.

¹ Usp. Page, Janet K. et. al. 2001. "Oboe". *Grove Music Online*. (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

1. Oboa danas

Današnja je oboa drveni aerofoni instrument duljine otprilike 64 centimetra, sa dvostrukim jezičkom i čunjasto bušenom cijevi². Sopranski je instrument in C, što znači da nema transpozicije. Najčešće se radi od ebanovine ili afričkog crnog drva (eng. *grenadilla*) po kojem se buše tonske rupice na koje se dodaje posrebrana mehanika. Mehanika je poprilično kompleksna jer se samo šest rupica nalazi direktno ispod sviračevih prstiju, dok se ostalima upravlja indirektno, pomoću dobro podešenog mehanizma. U usporedbi s ostalim drvenim puhačima, oboa ima mali opseg tonova (b-a³) i relativno ograničen dinamički raspon. U orkestru ima jako bitnu ulogu; daje intonaciju za ugađanje orkestra i služi kao svojevrsan koncert-majstor drvenih puhača.

Količina mehanike koja se danas nalazi na instrumentu, uz suvremene tehničke i tonske zahtjeve, dodatno je otežala samo puhanje zraka, iako je olakšala mogućnost izvođenja tehničkih bravura. Oboa je prikladna za duge, pjevne melodije zbog nevelike količine zraka koju troši i tehnike cirkularnog disanja (istovremeno udisanje i ispuštanje zraka). Brzi, artikulirani pasaži, kao i dvostruka/trostruka artikulacija, ne odgovaraju najbolje prirodi instrumenta, pogotovo u niskom registru. Kroz povijest glazbe, oboa je prisutna u svim stilovima, a značajniju je ulogu imala u baroku i romantizmu. Također se koristi u popularnoj i filmskoj glazbi, dok u *jazzu* nije baš zastupljena. Srodni instrumenti su oboa d'amore i engleski rog, a rjeđe se koriste bas oboa i *musette*.

Slika 1: Suvremena oboa

² Usp. S. a. 2012. "Oboa". *Proleksis enciklopedija* (online). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža. Dostupno na poveznici: <https://proleksis.lzmk.hr/39467/> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

1.1 Pisak

Jezičak, odnosno pisak, sastoji se od dvije trske privezane na limenu cjevčicu obloženu plutom, takozvanu hilznu³. Međusobne vibracije tih trski se prenose kroz hilznu na tijelo instrumenta, proizvodeći zvuk. Kako bi trske uopće vibrirale, potrebno je postrugati njihov gornji dio po specifičnim pravilima i prije svakoga sviranja ih dobro namočiti. Usne se stave preko zubi i postrugani dio trske se umetne u usta, te se upuhuje zrak. Zbog izrazito malog otvora piska, zrak kod oboista mora biti usmjeren, brz i pod konstantnim pritiskom. Artikulacija se proizvodi zaustavljanjem vibracija trske jezikom, a vibrato pomoću titranja dijafragme.

Dvostruki jezičak vitalan je dio sviranja oboe i srodnih instrumenata. Utječe na artikulaciju, boju tona, intonaciju, dinamiku... Zbog toga je imati dobar pisak jedna od najbitnijih stavki u sviranju. On se sastoji od komada trske koji je presavijen i privezan na metalnu cjevčicu (hilznu) obloženu plutom, ukupne duljine od oko 7 centimetara. Otvori se tako da se od tog jednog komada dobiju dvije stranice koje treba postrugati kako bi vibrirale i proizvodile zvuk. Bitno je da se te stranice međusobno ne razmiču, jer u suprotnom dolazi do raznih poteškoća. Struganje mora biti jako precizno jer se radi o djelićima milimetra debljine, uz korištenje specijalnog noža. Sam vrh je izrazito tanak zbog preciznosti artikuliranja, dok na sredini mora biti više materijala da bi ton bio dovoljno kvalitetan, a prijelazi između tih dijelova moraju biti postepeni i glatki. Još jedna bitna stavka jest simetrija obje stranice.

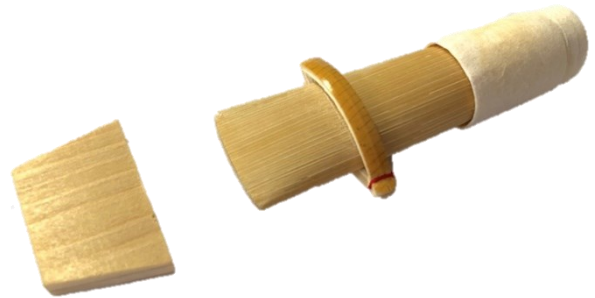
Trska je organski materijal koji se sviranjem troši, a uz to reagira na vremenske uvjete (postotak vlage u zraku) i nadmorsku visinu. Zato je potrebno biti spreman na konstantnu promjenu i prilagođavanje. Sve zajedno od oboista zahtijeva dodatno vrijeme, vještinu i uloženi trud prije nego se uopće može puhnuti ton.

³ U nedostatku adekvatnog prijevoda u radu koristim pojam "hilzna". Riječ je o germanizmu uvriježenom u razgovornom jeziku oboista u kojem se taj pojam odnosi na cjevčicu na koju se vežu trske pri izradi piska i koja služi kao produžetak cijevi instrumenta

Folklorne inačice generalno imaju prodorniji i svjetliji ton, te manje mehanike, pa zato pisak može biti lakši, odnosno mekši. Također imaju i veće piskove nego moderne oboe, što ostavlja više mjesta za pogrešku tijekom struganja, ali i olakšava puhanje jer smanjuje otpor, pošto zrak ulazi kroz veću rupicu i kao takav ne mora biti pod velikim pritiskom.

Slika 2: Pisak za oboe

Slika 4: Pisak za hichiriki

Slika 3: Pisak za duduk

2. Duduk

Duduk je drveni aerofoni folklorni instrument koji ima jedinstveno mjesto u armenskoj povijesti i kulturnoj baštini, s kojom je vezan približno tri tisućljeća. Tradicionalno se koristi pri pogrebima, ali i u raznim slavljima i praznicima vezanima za armenski nacionalni identitet⁴. U 2005. godini, UNESCO ga je uvrstio na popis nematerijalne kulturne baštine.⁵ Iako u regiji postoje slični instrumenti, na primjer gruzijski *duduki* ili iranski *balaban/balaman*, duduk se od njih razlikuje građom, načinom sviranja i bojom zvuka. Duduk je građen isključivo od drva marelice, a ima manji pisak i više rupica od turske varijante. Ipak, najznačajnija razlika jest ton. Duduk je instrument koji najbolje izražava tugu i čežnju, svojim toplim i mekim tonom imitirajući karakteristike ljudskog glasa. Uglavnom se koristi za sviranje dugih, liričnih, polaganih melodija, no ima bitnu funkciju i u bržim, plesnim verzijama.

Slika 5: Različite veličine duduka

⁴ Usp. Reed, Heidi. 2017. *(Re)imagining the Armenian Duduk: Cross-cultural Borrowing in a Seemingly Borderless World*. (doktorska disertacija). Greensboro: The University of North Carolina.

⁵ Za više podataka o nominaciji i procesima očuvanja umijeća sviranja duduka koje pretpostavlja uvrštenje u Listu UNESCO-a vidi <https://ich.unesco.org/en/RL/duduk-and-its-music-00092> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

Duduk je instrument duljine 28-30 centimetara (bez piska). Ističe se među ostalim instrumentima u obitelji oboe po tome što ima cilindričnu cijev umjesto stožaste. Izrađuje se isključivo od drva marelice na kojem se nalazi osam tonskih rupica, uz jednu (za palac) na stražnjoj strani. Može biti u raznim veličinama, ali najčešći su modeli u A, D, G, H i B transpozicijama, čiji se osnovni tonovi dobivaju pokrivanjem svih tonskih rupica istovremeno. Ugađanje je tradicionalno netemperirano i dijatonsko, iako je moguće dobiti kromatiku i mikrotonove pomoću djelomičnog prekrivanja tonskih rupica⁶.

U armenskoj folklornoj glazbi melodija je najvažniji izražajni element, što implicira važnost ukrasa. Ljestvica se sastoji od tri identična durska tetrakorda koji se nastavljaju jedan na drugi, i nije temperirana (primjer nižeg trećeg stupnja u tetrakordima). Ljestvica također nije ograničena rasponom oktave; standardni maksimalni raspon je decima ili čak više. Ton koji se ponovi za oktavu nema uvijek istu funkciju zbog različitog položaja u tetrakordima. U upotrebi su i intervali manji od polutona, no valja napomenuti da se ne koriste povećani intervali ni kromatika. Što se ritma tiče, česte su nepravilne mjere i promjena metrike.

Slika 6: Približni odnosi tonova u armenskoj ljestvici

Duduk se najčešće svira u parovima od dva ili više instrumenata, od kojih jedan drži pedalni ton, najčešće toniku, ukazujući na polifona obilježja te glazbe, koja je pretežito monofona. Pedalni se ton zove *dam*, a svirač koji ga svira *damkash*. Uz pomoć pedalnog tona, netemperirani intervali se dodatno ističu kroz oštre disonance⁷. Drugi svirač razvija melodiju raznim ukrasima i slobodnim improvizacijama. U takvim ansamblima ne koristi se notacija zbog improvizacijskog karaktera i slobodnog ukrašavanja melodije. Sviračka vještina se stječe slušanjem, bez notnih zapisa, te imitiranjem, koje se postepeno razvija u upečatljiv individualni stil. Dva različita svirača neće odsvirati istu skladbu na jednak način.

⁶ Usp. At'Ayan, Robert i Jonathan McCollum. 2016. "Duduk (i)". *Grove Music Online*. (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

⁷ Usp. Pahlevanian, Alina, Aram Kerovpyan i Svetlana Sarkisyan. 2001. "Armenia, Republic of (Armenian Hayastan)". *Grove Music Online*. (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

2.1 Pisak i tehnika sviranja

Pisak duduka duljine je otprilike trećine tijela instrumenta, a njegov otvor je širi od samog promjera cijevi. Izrađen je od vrste trske *Arundo donax*, od koje se izrađuju i piskovi za klarinet, obou, fagot i saksofon⁸. Na vrhu instrumenta nalazi se malo proširenje u koje treba smjestiti dobro namočen pisak. Zbog veličine samog piska i opasnosti od oštećenja vrha, većina ih ima dodatne zaštitne navlake koje se stave na vrh nakon završetka sviranja. Osim toga, na sredini piska nalazi se svojevrsna stezaljka zvana *parda*; ona kontrolira koliki se dio piska nalazi u sviračevim ustima i pomaže prilagoditi intonaciju. Ako je pisak spreman za sviranje, njegov vrh bit će blago otvoren, a ako nije, potrebno ga je namočiti u vodi. Pri postavljanju piska u usta, *parda* se mora blago spustiti. Pisak mora biti u istom ključu (transpoziciji) kao i instrument, inače si neće međusobno odgovarati.

Slika 7: Svirač duduka

⁸ Usp. Reed, Heidi. 2017. *(Re)imagining the Armenian Duduk: Cross-cultural Borrowing in a Seemingly Borderless World*. (doktorska disertacija). Greensboro: The University of North Carolina.

Donja je vilica pri sviranju isturenija više naprijed od gornje, što stvara karakterističnu ambažuru s napuhanim obrazima. Artikulacija se proizvodi zaustavljanjem vibracija piska jezikom, dok se vibrato dobiva ustima, točnije podrhtavanjem donje vilice. Ta se tehnika na oboi uglavnom koristi za dobivanje vrste tremola s ekstremnijim razlikama u visini tona, dok ju je na duduku moguće upotrijebiti za vibrato zbog većeg i otpornijeg piska.

Još jedna od bitnih tehnika je cirkularno disanje, pogotovo korisno za držanje pedalnog tona i izvođenje dugih fraza. S obzirom na relativno veliku međusobnu udaljenost tonskih rupica, prsti pri sviranju duduka moraju biti ravnije položeni kako bi svirač bio u mogućnosti dohvatiti i pokriti sve rupice. To otežava izvođenje brzih pasaža, ali ostavlja prostora za finese. Naime, kad se svira ton koji ne zahtijeva da svi prsti budu spušteni, na zrak koji izlazi iz ostalih rupica se može utjecati i položajem prstiju koji su iznad njih. Ako je prst bliže rupici, ton je niži i prigušeniji. Postepenim klizanjem prstiju sa rupice ili na nju, može se dobiti efekt *glissanda*, koji je na oboi vrlo ograničen jer su sve rupice prekrivene mehanikom.

3. Hichiriki

Hichiriki je japanski folklorni aerofoni instrument izrađen od bambusa. Duljina bez piska mu je oko 18 centimetara, a pisak nadodaje još 4 centimetra. Ima obrnutu koničnu cijev i lakiran je iznutra i izvana. Na prednjoj strani tijela instrumenta nalazi se sedam rupica, a straga su još dvije⁹. Ima jako mali raspon, od g^1 do a^2 , no to nadoknađuje specifičnom bojom tona i izražajnim mogućnostima. Ton je prodoran, nazalan i glasan, idealan za iznošenje glavnih melodijskih linija.

Slika 8: Hichiriki

Gagaku, u doslovnom prijevodu „elegantna glazba“, je sinteza glazbe, plesa i poezije koja seže u daleku prošlost istočne Azije i od neprocjenjive je važnosti za kulturu. U Japanu se zove *gagaku*, u Kini *yǎyuè*, u Koreji *aak*, a u Vijetnamu *nhã nhạc*¹⁰. Ti pojmovi označavaju i dvorsku glazbu koja se izvodila tijekom obreda i ceremonija.

⁹ Usp. Hughes, David W. 2001. "Hichiriki". *Grove Music Online*. (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

¹⁰ Giolai, Andrea. 2017. *Decentering Gagaku. Exploring the Multiplicity of Contemporary Japanese Court Music*. (doktorska disertacija). Leiden: University of Leiden.

Zajedničko obilježje jest da je sudjelovanje u toj umjetnosti bila povlastica plemića, dok su ostali bili isključeni. Između 6. i 8. stoljeća prije Krista, u tadašnji Japan su s kopna došli plesovi i glazba koje je vladajuća Yamato dinastija počela koristiti kao alat za postizanje prestiža. Yamato dinastija utemeljila je ustanovu kojoj je u opisu posla bilo izvođenje tih stranih skladbi i plesova. Ustanova se zvala *Gagakuryō*, *Utamai no tsukasa*, ili *Utaryō*, što je ujedno i prvo spominjanje tog pojma u povijesti Japana. Postepeno je ansambl iz te institucije sve više potpadao pod japanske utjecaje, te su se i plemići zainteresirali za izvođenje i komponiranje, što je definiralo *gagaku* kao privilegiju višeg sloja društva¹¹.

Gagaku obuhvaća tri cjeline: *kunibori no utamai* (autohtonu vokalnu i instrumentalnu glazbu uz ples, korištenu u šintoističkim ceremonijama), *kangen* i *bugaku* (ples uz glazbu te instrumentalna glazba koja je stigla s kopna), i *saibara* i *rōei* (vokalna glazba uz instrumentalnu pratnju koja se razvila u Japanu). Glazbu karakteriziraju spora tempa, ograničeno dinamičko nijansiranje, kompleksna notacija, glasnoća i prodornost, simbolizam, kompleksnost, i ekskluzivna komponenta. Sastav sadrži idiofone, kordofone, membranofone i aerofone instrumente, a u svim žanrovima prisutan je hichiriki. Hichiriki, uz inačicu flaute *ryūteki*, ima glavnu ulogu u iznošenju melodije u sporom, heterofonom višeglasju.

Slika 9: Gagaku ansambl

¹¹ Usp. de Ferranti, Hugh et. al. 2001. "Japan". *Grove Music Online*. (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

3.1 Pisak i tehnika sviranja

Posebna problematika vezana je uz piskove (*rozetsu*) za hichiriki. Trske se uzgajaju i beru uz rijeku Yodo, pored gradića Udonu, između Osake i Kyota, a japanska je vlada donijela plan o izgradnji autoceste koja prolazi upravo uz rijeku, gdje raste vrijedna trska. Takav projekt ne samo da bi naštetio lokalnom ekosustavu, nego i indirektno ugrozio hichiriki, odnosno *gagaku*. Ondašnje stanovništvo, čija se ekonomija između ostalog oslanja na trsku, uz poneke istraživače, protive se izgradnji, a s obzirom na upletenost glazbe u situaciju, pokretu otpora se dodaje i kulturološki aspekt. Udonu nije jedino mjesto na kojem raste ta trska, takozvani *Phragmites australis*, ali postoje brojni izvori koji navode Udonu kao najkvalitetnije crpilište, a stavovi suvremenih svirača se slažu. Osim za izradu piskova, trska se koristi i za pravljenje posebnih pregrada protiv vrućine, tzv. *sudare*. Uz problem izgradnje autoceste, postoji i problem hidroloških radova i projekata na rijeci Yodo, koji su već utjecali na smanjenje broja trski i njihovu degradaciju u kvaliteti. Procesi koji se događaju u toj regiji traju već od poslijeratnog razdoblja; intenzivni radovi na području infrastrukture povodom brojnih poplava, koji su za posljedicu imali postupno osiromašenje regije, sve veći i organiziraniji otpor lokalnog stanovništva, te promjena u politici vlade (politika privatizacije autocesta). Sve te okolnosti utječu na pokušaje zaštite prirode i vlastitih vrijednosti u današnje doba¹².

Kombinacija različitih pogodnih uvjeta dovela je do toga da su trske iz okolice Udonu kvalitetnije od ostalih. Specifičan sastav tla, koji utječe na natapanje trske vodom, i periodi poplava tijekom kojih bi dijelovi biljke bili potopljeni, utjecali su na upijanje velike količine hranjivih tvari. Kada bi se razina vode povukla, biljke su imale zalihu nutrijenata koje su ravnomjerno raspoređivale na ostale dijelove. Tako je trska postajala tvrđa izvana, ali ostajala fleksibilna iznutra. Ravnoteža ta dva faktora, uz homogenu strukturu, dobra je predispozicija za izradu piska koji je tonski kvalitetan i pouzdan.

¹² Usp. Giolai, Andrea. 2017. *Decentering Gagaku. Exploring the Multiplicity of Contemporary Japanese Court Music*. (doktorska disertacija). Leiden: University of Leiden.

Slika 10: *Phragmites australis*

Izrada piska vrlo je kompliciran proces koji zahtijeva puno vremena i vještine. Prvi korak je selekcija i rezanje dostupnih trski, koje se prirodno suše 3 godine, a prije sušenja se ne može raditi na njima. Nakon toga, suše se još toliko vremena, ali ovaj put unutra, iznad tradicionalnog kamina *irorri* s udubljenim vrhom, kako bi ih blizina vatre dodatno dehidrirala. Tim procesom trska postaje otpornija, pisak duže traje i dobiva specifičan prodorni ton. Nakon toga se odreže komad s kojeg se skinu dvije trećine kore, dodaje tanki sloj *washi* papira na dno, a onda se stisne pomoću kliješta da bi se dobile dvije stranice piska. Pisak se zatim tretira toplinom zapaljenog ugljena kako bi dobio na trajnosti. Poslije se oblikuju vrh, koji treba zaobliti, i dno, koje se umetne u drvenu cjevčicu. Zadnji je korak izrada *seme*, stezaljke korištene za prilagodbu duljine dijela piska koji se nalazi u sviračevim ustima. Ona kontrolira volumen i boju zvuka. Kada se sve završi, potrebno je napraviti male prilagodbe, a svirači uz pomoć posebnog noža mogu personalizirati pisak.

Jedan pisak može trajati tjednima, pa čak i mjesecima, no potrebno je slomiti nekoliko piskova u početku da bi se naučilo precizno upravljati nožem. Pisak također može biti statusni simbol, jer si samo vješti,iskusni svirači mogu uspješno prilagođavati piskove i tako postići određene zvučne kvalitete i efekte do kojih žele doći. Prije sviranja, piskovi se namaču nekoliko minuta u šalici toplog zelenog čaja, osiguravajući rastvaranje stranica i omekšavanje trske, što osigurava optimalnu vibraciju.

Hichiriki je poznat kao fizički zahtjevan instrument. Veličina i otpor piska u kombinaciji s konstantnim iznošenjem melodijskih linija iziskuju izdržljivost od svirača. Velike su mogućnosti manipulacije intonacijom u svrhu ornamentacije, što se izvodi povećanjem i smanjivanjem pritiska na pisak pomoću mišića usta. Sve to treba izvoditi uz trošenje velike količine zraka u glasnim dinamikama, karakterističnima za *gagaku* ansambl koji svira na otvorenom. Kao i kod duduka, vještina sviranja se prenosi uglavnom usmenom predajom; notnih zapisa nema, ili su jako ograničeni i služe više kao smjernice. Taj način prijenosa znanja omogućavao je samo odabranima da se školuju.

Zvuk hichirikija nije ograničen na *gagaku*, iako mu to čini većinu repertoara. Koristi se u modernim TV reklamama, filmovima, popularnoj glazbi, *anime* filmovima i drugim žanrovima. U današnjem su društvu *gagaku* i njegovi instrumenti dostupni svima, bez obzira na socijalni status. Popularizacija žanra u suvremenom dobu dovela je do ispreplitanja tradicije i modernog, održavajući svoj kulturni status i kulturni značaj usprkos prolasku vremena.

4. Sopila (roženica)

Na popis nematerijalne kulturne baštine UNESCO je 2009. godine uvrstio dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja, što uključuje i sopilu (sopelu, roženicu). To je drveno aerofono narodno glazbalo s dvostrukim jezičcem i čunjasto bušenom cijevi. Uvijek ih se svira u paru, koji čine vela i mala sopila, a razlikuju se jedna od druge po veličini i ugođaju osnovnog tona¹³. Najčešće se izrađuju od šimšira ili nekih vrsta javora, a ponekad i od masline. Bitno je da drvo bude dovoljno suho, jer u suprotnom će se svinuti. Sopile nisu izrezane iz jednog komada drva, nego se sastoje od tri dijela (četvrti dio je pisak) koji se umeću jedan u drugi, na sličan način kao današnja oboa, a još jedna sličnost su metalni prstenovi na spojevima koji osnažuju drvo i sprečavaju pucanje uzrokovano umetanjem. Ako dijelovi ne pristaju dovoljno čvrsto jedan uz drugi, spojevi se omataju koncem ili papirom. Neke su sopile premazane uljem, neke čak i lakirane, ali to nije obavezna procedura.

Prije svirke se kroz zvono instrumenta nalijeva voda, pogotovo prilikom vrućih ljetnih dana. Važno je naglasiti da su istarske sopile drugačije od krčkih po odnosima među tonovima, tonalitetima, mjerilima (na primjer veličina), pa čak i glazbenim praksama (sviranje u parovima i sviranje u većim sastavima)¹⁴. Među najcjenjenije graditelje instrumenata ubrajaju se Ivan Fonović Zlatela, Martin Glavaš, Bruno Učkar i Valter Primožić za istarske sopile, a Marijan Orlić najpoznatiji je graditelj krčkih sopila. Sopile općenito karakterizira glasan, prodoran zvuk, te netemperirano ugađanje koje proizvodi specifične intervale.

Slika 11: Sopila i špulet

¹³ Širola, Božidar. 1933. "Sopile i zurle". *Narodna starina*. 12(30): 1-64.

¹⁴ Karlič, Zoran. 2022. *Istarsko dvoglasje kao živa tradicija*. (magistarski rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

Na dnu sopile nalazi se zvono, koje Širola naziva *kriilo*, a iznad njega je *prebiralica*, glavna cijev na kojoj se nalaze tonske rupice ili *škujice*, a na vrhu *špulet*, unutar kojega se nalazi metalna cjevčica zvana *latica*. Specifičnost zvona je u tome da se u njega može umetnuti pisak i *špulet*, koji se pričvrsti takozvanim „klinčićem“ ili „šuštom“ (metalnom žicom koja prodire u zvono i osigurava da *špulet* stoji na mjestu). Na *prebiralici* se nalazi šest *škujica za prebiranje*, između kojih je otprilike jednak razmak.

Uz tonske rupice urezane su i male, blago dijagonalno položene udubine, koje služe tome da prsti bolje zatvore rupice i ne skliznu s istih. Postoje i dodatne rupice s vanjske strane koje služe „za ravnanje glasa“, to jest ugađanje instrumenta. *Špulet* spaja pisak s tijelom instrumenta. To je valjkasti stupić koji je širi na gornjem dijelu zbog čunjaste rupe u koju se umeće *latica*; metalna cjevčica stožastog oblika, svojevrsna hilzna, na koju se natakne pisak.

Slika 12: Sviranje vele i male sopile

4.1 Pisak i sopile u praksi

Pisak za sopile sastoji se od dvije trske zavezane navoštenim koncem. Na dnu ima okrugli otvor koji se natakne na *laticu* u *špuletu*. Bitno je paziti da se taj otvor ne iskrivi, stoga se nakon svirke on začepi i odloži u kutijicu do sljedeće uporabe. Preduvjet za izradu piska jest trstika, koja mora biti dovoljno suha. Od nje se izreže plosnati komad otprilike dvostruko dulji od završenog piska, i nožem se stanjuje s unutarnje strane. Kora na vanjskoj strani može se skinuti već pri ovom koraku, ali može i kasnije, nakon što se namota konac. Zatim se trska smoči slinom i presavije točno po sredini, da se rubovi međusobno priljube.

Nakon toga je potrebno odrezati bridove tako da se sužavaju prema dnu. Oko rubova se čvrsto namata navoštenu konac uz postepeno stezanje, sve dok na dnu ne nastane kružni otvor koji veličinom odgovara latici. Predzadnji je korak razdvajanje stranica trske pomoću oštrice koja se umeće sa strane i iznutra prema van otvori pisak. Na kraju se vanjske strane postepeno stružu sve dok ne budu dovoljno tanke da vibriraju prilikom puhanja zraka. Prije sviranja se pisak dobro namoči i, ako je potrebno, dodatno stanji kako bi se moglo lakše svirati.

Slika 13: Zavezani piskovi za sopile

Sopile se uvijek rade tako da odgovaraju mjerama druge, a tako se i ugađaju. Kada se na velikoj sopili pokriju sve rupice, a na maloj gornje tri, tonovi koji se čuju bi trebali činiti interval oktave. Onda se smatra da su sopile dobro ugođene. Zbog eventualnih nepodudaranja u intonaciji, može se izvući *krilo* (zvono) ili *špulet*, ili dodatno nabiti pisak na *laticu*, no to se rijetko prakticira. Male korekcije u intonaciji mogu se regulirati količinom pritiska usana na pisak. Proces međusobnog usklađivanja pogotovo je kompliciran kada se svira u ansamblu od više svirača. U većini se slučajeva sopile svira u paru, jer je zvuk prodoran i glasan. U praksi te parove čine uglavnom isti ljudi, ne samo zbog relativno malog broja svirača, nego i tehničkih poteškoća prilikom ugađanja.

Tijekom sviranja, pisak mora biti u stanju slobodno vibrirati u usnoj šupljini svirača, zato se lagano obavije usnama sve do konca. Usna šupljina ispuni se zrakom, tako da je moguće udahnuti kroz nos ako je potrebno, istovremeno ispuštajući zrak iz obraza. To je tehnika cirkularnog disanja, korištena da se olakša izvođenje dugih fraza bez prekidanja toka glazbe. Sopile se svira u tri prigode: na vjenčanjima, uz ples, te u ponekim vjerskim svečanostima (koledavanje, mlada misa).

Da bi se definiralo sopile u muzičkom kontekstu, potrebno je zagledati se u glazbene prakse naroda Istre i Hrvatskog primorja. Od davnina je tradicionalna praksa „pjevanje na tanko i na debelo“. Sastoji se od dva glasa; niži, koji je vodeći, uz viši u paralelnim sekstama (i povremenim oktavama), a oba kadenciraju u oktavama. Nije nužno da se oba glasa pjevaju, dapače, jedan od glasova može zamijeniti instrumentalna dionica na sopili.

Na sličan način izvodi se i instrumentalna glazba. Opseg dionica je mali, sadrži samo šest tonova. Tu glazbu, osim tijesnih intervala, karakteriziraju brojni melodijski ukrasi, te improvizacijski karakter. Svirači fraze sviraju na jednom dahu, koliko god one trajale, pri čemu im pomaže tehnika cirkularnog disanja. Kao i kod duduka i hichirikija, sviranje se uči po sluhu, bez notnih zapisa. U frazama se nerijetko ponavljaju slični obrasci, a sviračeva je uloga da doda ukrase i vlastiti pečat melodijama.

Danas ta glazba živi ne samo u folklornim društvima koja je prenose s koljena na koljeno, nego je prisutna i u suvremenoj glazbi. Najbolji primjeri su etno skupine „Veja“ i „Šćike“, a postoje još i pojedinci kao što su Dario Marušić, Marino Kranjac i Noel Šuran¹⁵.

Slika 14: Članovi KUD-a "Ivan Fonović Zlatela" Kršan sviraju sopile

Slika 15: Nastup grupe "Šćike"

¹⁵ Usp. Karlič, Zoran. 2022. *Istarsko dvoglasje kao živa tradicija*. (magistarski rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

5. Zaključak

U raznim životnim prigodama, glazba je vjerni suputnik koji oplemenjuje iste. Na udaljenim krajevima svijeta razvili su se specifični instrumenti kako bi što bolje utjelovili emocije, ali i njih međusobno vežu zajednička obilježja. Mnoge od tih dijeljenih osobina objedinjene su u oboi kao „standardiziranoj“ i temperiranoj verziji folklornih instrumenata. Duduk, hichiriki i sopile oduprli su se zubu vremena održavši se u praksi, a njihovu budućnost osiguravaju trajni zapisi i živi nositelji baštine. Iako dijele zajedničke osobine, prezentiraju se u različitim kontekstima i imaju svojstvene izričaje, vezane uz podneblje iz kojega potječu. Svi su također neraskidivo povezani s nacionalnim identitetom.

Obogaćivanjem znanja učimo cijeniti kreativnost i posebnosti raznih kultura, kao i njihovu međusobnu povezanost, što pojačava interes za očuvanje tradicije, njezinu budućnost, i integraciju u moderna vremena. Svi ovi instrumenti dio su neprocjenjive kulturne baštine, a kultura je jedino što može istaknuti individualnost i originalnost, istovremeno nas ujedinjujući.

Literatura

At'Ayan, Robert i Jonathan McCollum. 2016. "Duduk (i)". *Grove Music Online*. Dostupno na poveznici: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.L2294080> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

de Ferranti, Hugh et. al. 2001. "Japan". *Grove Music Online*. Dostupno na poveznici: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.43335> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

Giolai, Andrea. 2017. *Decentering Gagaku. Exploring the Multiplicity of Contemporary Japanese Court Music*. (doktorska disertacija). Leiden: University of Leiden.

Hughes, David W. 2001. "Hichiriki". *Grove Music Online*. Dostupno na poveznici: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.12985> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

Karlič, Zoran. 2022. *Istarsko dvoglasje kao živa tradicija*. (magistarski rad). Pula: Sveučilište Jurja Dobrile.

Page, Janet K., Geoffrey Burgess, Bruce Haynes i Michael Finkelman. 2001. "Oboe". *Grove Music Online*. Dostupno na poveznici: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.40450> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

Pahlevanian, Alina, Aram Kerovpyan i Svetlana Sarkisyan. 2001. "Armenia, Republic of (Armenian Hayastan)". *Grove Music Online*. Dostupno na poveznici: <https://doi.org/10.1093/gmo/9781561592630.article.42078> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.).

Reed, Heidi. 2017. *(Re)imagining the Armenian Duduk: Cross-cultural Borrowing in a Seemingly Borderless World*. (doktorska disertacija). Greensboro: The University of North Carolina.

Širola, Božidar. 1933. "Sopile i zurle". *Narodna starina*. 12(30): 1-64.

UNESCO: „Gagaku“, 2009.
<https://ich.unesco.org/en/RL/gagaku-00265>

UNESCO: Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity: „Duduk and its music“, 2008.
<https://ich.unesco.org/en/RL/duduk-and-its-music-00092>

Tonski zapisi

Gapoyan, Norayr: „Serobi Tsar“, 2017.

<https://www.youtube.com/watch?v=wOwwVNavPEQ>

KUD Ivan Fonović Zlatela Kršan: „Đordano Višković UK – Stare sopele“, 2016.

<https://www.youtube.com/watch?v=SNTVuGIFw9o>

Nippon Gagaku Kai: „Gagaku: Ancient Japanese Court Music“, 2011.

https://www.youtube.com/watch?v=rRM_FNooJHc

Stanford University: „Hichiriki“

<https://gagaku.stanford.edu/en/woodwinds/hichiriki/>

UNESCO: „Gagaku“, 2009.

<https://www.youtube.com/watch?v=5OA8HFUNflk>

UNESCO: „The Duduk and its music“, 2009.

<https://www.youtube.com/watch?v=X8CWEiK6PKl>

Večković, Stjepan: „Kako se izrađuje pisak za sopile“, 2020.

<https://www.youtube.com/watch?v=FAeL3GmOUZY>

Slikovni izvori

Slika 1: Suvremena oboa

<https://www.marigaux.com> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 2: Pisak za obou

<https://www.le-roseau-oboe.com> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 3: Pisak za duduk

<https://duduk.am> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 4: Pisak za hichiriki

<https://asiafan.hu> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 5: Različite veličine duduka

<https://www.aliexpress.com> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 6: Približni odnosi tonova u armenskoj ljestvici

Primjer napisan u programu Sibelius (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 7: Svirač duduka

<https://iarmenia.org> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 8: Hichiriki

<https://twitter.com> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 9: Gagaku ansambl

<https://youtube.com> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 10: Phragmites australis

<http://www.naturescape.co.uk> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 11: Sopila i špulet

<http://www.iti-museum.com> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 12: Sviranje vele i male sopile

<https://www.novolist.hr> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 13: Zavezani piskovi za sopile

Iz privatne arhive Dina Blaškovića (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 14: Članovi KUD-a "Ivan Fonović Zlatela" Kršan sviraju sopile

<https://www.kudzlatela.com.hr> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)

Slika 15: Nastup grupe "Šćike"

<https://glasistrenovine.hr> (posljednji pristup: 22. svibnja 2023.)